

Original Research / Özgün Araştırma

Balcalı Hastanesine Başvuran Hastaların Bitkisel Ürün/İlaç Kullanma Alışkanlıkları

Herbal Drug Usage Habits of Patients Who Came to Balcalı Hospital of Çukurova University

Yusuf Karataş¹, Aykut Pelit², Zemzem Öztürk³, Neslihan Pınar³

ABSTRACT

Introduction: In recent years, herbal products or drugs have been used consciously or unconsciously in our country as well as all over the world. These irrational uses can have consequences until death, without threatening human health. Although herbal products or medicines have beneficial aspects, harmful effects can also arise if not used rationally. The aim of the study to evaluate the herbal drug usage habits of patients who came to Balcalı Hospital of Çukurova University. **Material and Method:** This study had a descriptive design and face-to-face survey method was used. The data consisted of questions evaluating herbal product / drug use habits. SPSS software was used for statistical analysis. **Results:** Of the survey respondents 66% were female, while 34% were male, and 38% of them were college/university graduates. In the case of influenza, colds or other illnesses, using rate of herbal remedies was 43% instead of going to a health facility. Reported herbal remedies include mint, lemon, thyme, herbal teas, fennel, chamomile, garlic, canton, lime and ginger. The most reported sources of information about herbal products or medicines, was the internet 44%. **Conclusion:** Many patients do not have enough knowledge about herbal medicines. When they arrive at the hospital they do not know that their doctor may interact with the drugs they will write recipes. It may be useful to inform the public about the effective, safe use of herbal products or medicines in order to minimize drug-plant interactions or potential side effects.

Keywords: Herbal drug, patients, herbal-drug interactions

ÖZET

Giriş: Bitkisel ürün veya ilaçlar son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bilinçli veya bilinçsizce kullanılmaktadır. Bu akılcı olmayan kullanımlar sonucu insan sağlığı tehdit altında olup ölümler bile sonuçlanabilmektedir. Bitkisel ürün veya ilaçların faydalı yönleri olmasına rağmen, rasyonel kullanılmadığı takdirde zararlı etkiler ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi'ne gelen hastaların bitkisel ilaç kullanım alışkanlıklarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. **Materyal ve Metod:** Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada, yüz yüze anket yöntemi kullanıldı. Veriler, sosyo-demografik özellikler ve bitkisel ürün/ilaç kullanma alışkanlıklarını değerlendiren sorulardan elde edildi. Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanıldı. **Bulgular:** Ankete katılanların %66'sı kadın, %34'ü erkek olup, %38'i oranında üniversite mezunu idi. Grip, soğuk algınlığı veya diğer hastalıklarda sağlık kuruluşuna gitmek yerine bitkisel tedaviyi denerim diyenlerin oranı %43 idi. Bitkisel tedavi için, nane, limon, kekik, bitkisel çaylar, rezene, papatya, sarımsak, kantaron, ıhlamur ve zencefil tercih edilmekteydi. Bitkisel ürün veya ilaçlar hakkında bilgi edinme kaynakları sorulduğunda en fazla %44 oranında internet olarak yanıtlanmıştı. **Sonuç:** Birçok hasta bitkisel ürün ve ilaçlar konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Hastaneye geldiklerinde doktorlarının yazacakları ilaçlarla etkileşme olabileceğini bilmemektedirler. Bitkisel ürün veya ilaçların etkin, güvenli kullanımı hakkında, ilaç-bitki etkileşmelerini veya potansiyel yan etkilerini en aza indirmek amacıyla halkın bilgilendirilmesi yararlı olabilir.

Anahtar kelimeler: Bitkisel ilaç, hastalar, bitki- ilaç etkileşimi

Received / Geliş tarihi: 14.05.2019, Accepted / Kabul tarihi: 30.06.2019

¹Çukurova University Medical Faculty Medical Pharmacology

²Çukurova University Medical Faculty Biophysics

³Mustafa Kemal University Medical Faculty Medical Pharmacology

*Address for Correspondence / Yazışma Adresi: Neslihan Pınar, Mustafa Kemal University Medical Faculty Medical Pharmacology, HATAY - TÜRKİYE, E-mail: drmesli01@gmail.com

Karataş Y, Pelit A, Öztürk Z, Pınar N. Balcalı Hastanesine Başvuran Hastaların Bitkisel Ürün/İlaç Kullanma Alışkanlıkları. TJFMPC, 2019;13 (4): 457-461.

DOI: 10.21763/tjfm.651395

GİRİŞ

Dünyada, bitkisel ürünlerin veya ilaçların kullanımı, 20. yüzyılın ikinci yarısında dramatik bir şekilde artmıştır. Geleneksel tedavi yöntemlerine yönelmesinin sonucu olarak, bitkisel ilaçlara olan ilginin yeniden canlanmıştır. Günümüzde de bitkisel ürünleri ve/veya ilaçları kullanan insan sayısı dünya çapında hızla artmaya devam etmektedir. Ayrıca çeşitli sağlık sorunlarının tedavisinde bu ürünlere veya ilaçlara başvurulmakta ve bunların sonucu sağlık hizmetlerinde sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir.¹⁻³

Bitkisel tedavilere yoğun istek ve ilginin artması, bitkisel ilaçların gelişmiş ülkelerde sadece eczanelerde değil, son zamanlarda gıda mağazalarında ve süpermarketlerde de bulunabilmesini sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan dünya nüfusunun %80'i geleneksel tıbbi uygulamaları, kültürün ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve bu topluluklarda otlar, bitkisel tıbbi ürünler temel bir sağlık kaynağı olarak görülmekte ve güvenilmektedir.^{2,4}

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bitkisel ürün veya ilaç kullanımları yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Yapılmış bir çalışmada, halk arasında bitkilerin soğuk algınlığı gibi basit rahatsızlıklardan, kanser gibi oldukça karmaşık hemen hemen her türlü rahatsızlığa karşı kullanıldığı belirtilmektedir.⁵ Bitkisel ürün kullanımı hastalık gelişmesini önlemek, devam eden tedaviye yardımcı olmak ve sağlıklı yaşama katkıda bulunmak amaçlı kullanıldığı gibi direkt hastalık tedavisinde de tercih edilmektedir. Kronik hastalıklarda; bitkisel ürün kullanımına başvuran hasta sayısı oldukça fazladır.^{6,7} Ayrıca yaygın ölüm sebepleri arasında yer alan kardiyovasküler hastalıklarda da bitkisel ürün kullanıldığı çalışmalarda belirtilmiştir.⁸ Bitkisel ürünlerle hekimlerin hastalarına yazdıkları ilaçlar arasında bitkisel ürün-ilaç etkileşimleri olabileceği veya sadece bitkisel ürünün kendisinin zararlı etkileri olabileceği ifade edilmektedir. Yayımlanan çalışmalarda belirtildiği gibi bitkisel ürün veya ilaçlar faydalı yönlerinin olmasına karşın akılcı kullanılmadığında zararlı etkileri de ortaya çıkabilmektedir.^{9,10} Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesine gelen hastaların bitkisel ilaç kullanma alışkanlıklarını değerlendirmeyi amaçlamıştır.

MATERYAL VE METOD

Çalışmamıza Mayıs - Temmuz 2018 tarihleri arasında Çukurova Üniversitesi Balcalı Hastanesi polikliniklerine gelen hastalar çalışmaya dahil edildi. Çalışmanın izni Çukurova Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan Temmuz 2017 67 nolu karar alındı.

Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada, hastalarla ilgili veriler anket formu kullanılarak elde edildi. On üç sorudan oluşan anket, yüz yüze anket yöntemi kullanılarak uygulandı. Sorular sosyo-demografik özellikler ve bitkisel ürün/ilaç kullanma alışkanlıklarını değerlendiren sorulardan oluşmaktaydı. Bitkisel ürün kullanımı ile ilgili anket soruları Tablo 1’de gösterilmiştir.

İstatistiksel analizler; Anket verileri SPSS bilgisayar programı ile değerlendirildi. Tanımlayıcı istatistikler, sürekli değişkenlerde aritmetik ortalama \pm standart sapma olarak, kesikli değişkenler ise yüzde (%) olarak tanımlandı.

BULGULAR

Toplam 419 hasta ile anket yapılmış, ankete katılanların %66’sı kadın, %34’ü erkek bulunmuştur. Katılımcıların %41’i üniversite, %37’si ortaöğretim, %22’si ilköğretim mezunudur (Tablo 1).

Katılımcılara hastalandığımızda ilk ne yaparsınız diye sorduğumuzda evde var olan ilaçları kullanırım diyenlerin oranı %23, sağlık kuruluşuna gitmeyi tercih edenlerin oranı %68, bitkisel ilaç kullanırım diyenlerin oranı %7, diğer şıkkını seçenlerin oranı ise %2 bulunmuştur (Tablo 1).

Grip, soğuk algınlığı veya diğer hastalıklarda sağlık kuruluşuna gitmek yerine bitkisel tedaviyi denerim diyenlerin oranı %43, Bitkisel tedavi olarak ise nane, limon, kekik, bitkisel çaylar, rezene, papatya, sarımsak, kantaron, ihlamur ve zencefil olarak belirtmişlerdir. Hayır diyenlerin oranı %40, bazen diyenlerin oranı ise %17 bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Ankete katılanların sosyodemografik özellikleri, bitkisel ilaç kullanma alışkanlıkları

		n	%
Cinsiyet	Kadın	276	66
	Erkek	143	34
Eğitim durumu	Üniversite	172	41
	Ortaöğretim	155	37
	İlköğretim	92	22
Hastalandığımızda ilk ne yaparsınız	Evdeki ilaçları kullanırım	96	23
	Sağlık kuruluşuna giderim	285	68
	Bitkisel ilaç kullanırım	30	7
	Diğer	8	2
Grip, soğuk algınlığı durumunda bitkisel tedavi kullanır mısınız	Evet	180	43
	Hayır	168	40
	Bazen	71	17

Katılımcılara evde bulunsun diye bitkisel ürün alır mısınız diye sorulduğunda; katılımcıların %57.9'u hayır, %26.8'i evet, % 14.6'sı bazen yanıtını vermiştir. Erkeklerin %82.6'sı hayır, %15.6'sı evet, % 1.8'i bazen yanıtını vermiştir. Kadınların % 74.3'ü hayır, %20.5'i evet, %5.2'si bazen yanıtını vermiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların evde bulunsun diye bitkisel ürün alma oranları

	Bazen	Evet	Hayır	Toplam
Erkek (%)	1.8	15.6	82.6	100
Kadın (%)	5.2	20.5	74.3	100
Toplam(%)	14.6	26.8	57.9	100

Katılımcılara bitkisel ürün/ilaçların yan etkilerinin olabileceğini biliyor musunuz? Diye sorulduğunda %59.8 oranında evet, %34 oranında hayır, %6.2 gibi çok az bir oranda ise bazen cevabının verildiği bulunmuştur. Erkeklerin %45.9, kadınların %28.1'i hayır, erkeklerin %48.6'sı, kadınların %66.2'si evet demiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Bitkisel ürün ya da ilaçların yan etkilerinin olabileceğinin bilinmesi durumu

	Bazen	Evet	Hayır	Toplam
Erkek (%)	55	48.6	45.9	100
Kadın (%)	57	66.2	28.1	100
Toplam (%)	62	59.8	34.0	100

TARTIŞMA

Bu bireylerin hastalıkta ilk olarak bitkisel tedavi denemeleri bitkisel ürünlere başvurmanın önceliği ve önemini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda, geçtiğimiz on yıl içinde dünyada geleneksel tıbbın kullanımına karşı bir ilgi ve merak yaşanmış, Çin'de geleneksel tıbbın, tüm sağlık hizmetlerinin yaklaşık %40'ını oluşturduğu, Şili'de nüfusun %71'inin ve Kolombiya'da nüfusun %40'ının benzer hekimlik yöntemlerini kullandığı bildirilmiştir. Hindistan'da kırsal alandaki nüfusun %65'i, temel sağlık hizmetleri ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel tıp yöntemlerini kullanmaktadır.¹¹

Ülkemizde ve dünyada bitkisel ürün kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Grip, soğuk algınlığı veya diğer hastalıklarda sağlık kuruluşuna gitmek yerine bitkisel tedaviyi denerim diyenlerin oranı %43, hayır diyenlerin oranı %40, bazen diyenlerin oranı ise %17 bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda alternatif tedaviler çoğunlukla ağrı, üst solunum yolu enfeksiyonları, anksiyete ve depresyon tedavisi için tercih edilmiştir.^{12,13} Çalışmamıza katılan bireyler ise bitkisel tedavi olarak nane, limon, kekik, bitkisel çaylar, rezene,

papatya, sarımsak, kantaron, ıhlamur ve zencefil olarak belirtmişlerdir. Ülkemizde bitkisel ürün çeşitliliğinin olması bu ürünlere ulaşımı da kolaylaştırmaktadır.

Katılımcılara evde bulunsun diye bitkisel ürün alır mısınız diye sorulduğunda %76.6'sı hayır, %18.7'si evet , %4.7'si ise bazen cevabı vermiştir. Tıbbi bitkilerin aktarlarda ya da marketlerde bulunması ve ulaşılmasının kolay olması da alınmasını kolaylaştırır. Çalışmamızda evde bulunsun diye bitkisel ürün alanların oranı oldukça fazladır. Yapılan bir çalışmada şu an için herhangi bir hastalığı bulunan bireylerde bitkisel ürün satın alma düzeylerinin diğer bireylerin satın alma davranışlarına göre daha yüksek bir seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca herhangi bir kronik hastalığı bulunan bireyler bitkisel ürünleri diğerlerine göre daha fazla oranda satın alma niyeti sergilemektedirler.¹⁴ Bu durum bireylerin kronik hastalıkla karşılaştıklarında bitkisel ürün kullanımının da buna bağlı olarak arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılara bitkisel ürün/ilaçların yan etkilerinin olabileceğini biliyor musunuz? diye sorulduğunda %59.8 oranında evet, %34 oranında hayır, %6.2 gibi çok az bir oranda ise bazen cevabının verildiği bulunmuştur. Bu durum bireylerin bitkisel ürünlerin yan etkileri olabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bitkisel tedavilerde karşılaşılan en önemli sorunlar, bitkilerin farklı aktif maddeler içermesi nedeniyle diğer ilaçlarla etkileşimlerinin ve yan etkilerinin tam olarak bilinmemesidir.^{15,16} Bitkisel ürünlerin, bitkinin doğru kısmının toplanmasından, etkili maddelerinin saptanmasına, ağır metal ve mikropların bulaş denetimlerinden ürün haline getirilmesine ve kullanımına kadar gerekli bilgi ve titizlikten yoksun olunması halinde çok sayıda sağlık riski oluşturacağı belirtilmektedir.^{17,18}

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bitkisel ürün kullanımı ve özellikle kronik hastalığı olan bireyler tarafından ilaçlarla birlikte kullanım sıklığı giderek artmaktadır. Bitkisel ürünlerin içeriğindeki aktif maddeler, ilaçlarla farmakodinamik ve farmakokinetik aşamalarda etkileşmeye girerek ilaçların farmakolojik etkilerinde artma veya azalmaya, istenmeyen yan etki ve toksik etkiler görülmesine neden olabilirler. Bu etkileşmeler özellikle terapötik indeksi dar olan ilaçlarda daha önemlidir. Hekimler hastalarına ilaç reçete ederken bitkisel ürün kullanımını mutlaka sorgulamalı ve oluşabilecek bitkisel ürün-ilâç etkileşmeleri konusunda bilgi vermeli, etkililiği ve güvenliliği klinik kontrollü araştırmalarla

kanıtlanmamış bitkisel ürünleri kesinlikle önermemelidir.¹⁰

Birçok hasta bitkisel ilaçlar konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Hastaneye geldiklerinde doktorlarının yazacakları ilaçlarla etkileşme olabileceğini bilmemektedirler. Bitkisel ürün veya ilaçların etkin, güvenli kullanımı hakkında, ilaç-bitki etkileşmelerini veya potansiyel yan etkilerini en aza indirmek amacıyla halkın bilgilendirilmesi yararlı olabilir.

Bitkisel ürünlerin kullanımının çok hızlı bir şekilde artmasıyla karşılaşılan problemler sadece ülkemize özgü değildir. Fakat gelişmiş ülkeler bu soruna hızlı reaksiyon vererek, mevzuatlarını hazırlamış ve sağlık çalışanlarını bu ürünler hakkında eğiterek bu problemleri en aza indirmişlerdir. Almanya ve Çin'de tıbbi bitkisel ürünler gerekli eğitimi almış doktorlar tarafından reçete edilebilmekte ve sağlık güvencesi sistemi bu reçeteleri ödemektedir.

Ülkemizde de bu ürünleri tavsiye edecek hekimler fitoterapi dersleri alarak bitkisel ürünler ile ilgili yetkinlik kazanmalı, bu ürünlerin doğru yerlerden temini için hastalarını yönlendirebilmelidir. Eczacılar ise bitkisel ürünlere karşı daha ilgili ve bu konudaki sorulara yanıt verebilmeye hazır olmalı, eczanelerinde bu ürünleri bulunduruyorlarsa hastaların bu ürünleri bilgisiz ve sadece ticari amaçlarla satan insanlardan teminini engellemelidirler. Eczacılık fakülteleri ve tıp fakülteleri birlikte çalışarak, klinik çalışmalarla özellikle endemik bitkilerin etkinlikleri ve diğer özellikleri ile ilgili çalışmaları arttırmalıdır.

Bir diğer önemli husus ise bitkisel ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşana kadar her aşamada kalitesinin sağlanmasıdır. Bu amaçla öncelikle üreticiler eğitilmeli, doğru türlerin uygun şartlarda üretilmesi sağlanmalı ve bu bitkilerin istenilen kısımlarının doğru zamanda, doğru şekilde toplanıp, hijyen koşullarına uygun biçimde depolanması sağlanmalıdır. Analiz laboratuvarları kurularak toplanan bitkisel ürünler analiz edilmeli, uygun olmayan ürünlerin piyasaya çıkması engellenmeli ve çeşitli cezalarla uygun olmayan üretimi engellenmelidir. 19. yüzyıldan beri süren aktar sorunu çözülmeli, hiçbir eğitim almayan kişilerin bu ürünleri satması engellenmeli ve aslında yasak olan endikasyon belirterek tıbbi amaçlı bitkisel drogların satışı Sağlık Bakanlığı tarafından çok ciddi bir şekilde denetlenmelidir.

Son olarak bitkisel ürün kullanımının sadece sağlıkla alakalı bir durum olmadığını ve bu ürünlerin kullanımının sosyal ve kültürel boyutu olduğunu da unutmuyarak, tüm sağlık profesyonelleri tarafından durum ciddiye alınmalı ve

gerekli bilgilendirme yapılarak, hastaların sağlığının zarar görmesi engellenmelidir.¹⁹

KAYNAKLAR

1. Xiaorui Zhang. WHO Guidelines on Safety Monitoring of Herbal Medicines in Pharmacovigilance Systems. Geneva, Switzerland: World Health Organization 2004.Part 1, introduction (1).
2. Ekor M.The growing use of herbal medicines: issues relating to adverse reactions and challenges in monitoring safety. *Frontiers in Pharmacology* 2014; 4: 177.
3. H.A.L. Catublas. Knowledge, attitudes and practices in the use of herbal medicine: the case of urban and rural mothers in the philippines. *Mahidol Univ J Pharm Sci* 2016; 43 (1), 1-16.
4. Bandaranayake WM. Quality control, screening, toxicity and regulation of herbal drugs. *Modern Phytomedicine. Turning Medicinal Plants into Drugs*, eds I. Ahmad I, Aqil Fand Owais M. (Weinheim: Wiley-VCH GmbH & Co.KGaA), 2006; 25–57.
5. Sarı AO, Bilgin O, Bilgiç A, Tort N, Güvensen A, Şenol SG. Ege ve Güney Marmara bölgelerinde halk ilacı olarak kullanılan bitkiler. *ANADOLU, J. of AARI* 2010; 20 (2), 1- 21 MARA.
6. Chang HY, Wallis M, Tiralongo E. Use of complementary and alternative medicine among people living with diabetes. *Literature review. J Adv Nurs.* 2007;58(4):307-319.
7. Gamsızkan Z, Yücel A, Kartal M. Hastalarda bitkisel ürün kullanımı. *J Clin Anal Med* 2012;3(3): 300-302.
8. Koyuncu A, Yava A, Kürklüoğlu M, Çiçek H, Güler A, Demirkılıç U. Determination of the herbal products used by patients with ischemic heart disease prior to surgery. *International Journal of Caring Sciences* 2014;7(1): 66-74.
9. Skalli S, Rachida SB. Pharmacovigilance of herbal medicines in Africa: Questionnaire study / *Journal of Ethnopharmacology* 2015;171: 99–108.
10. Kalkan Ş. Bitkisel ürünlerle tedavilerde ilaç etkileşmeleri. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 2017; 31(1): 49-58.
11. Faydaoğlu E, Sürücüoğlu MS. Geçmişten günümüze tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanılması ve ekonomik önemi. *Kastamonu Üni Orman Fakültesi Dergisi* 2011;11 (1): 52 - 67.
12. Barnes PM, Bloom B, Nahin RL. Complementary and alternative medicine use among adults and children: United States, 2007. *Natl Health Stat Report* 2008;12:1-23.
13. Fox P, Coughlan B,Butler M, Kelleher C. Complementary alternative medicine (CAM) use in Ireland: a secondary analysis of SLAN

- data. *Complement Ther Med* 2010;18(2):95-103.
14. Yılmaz MB. Planlanmış davranış teorisi çerçevesinde sağlık amaçlı bitkisel ürün kullanımı ve medyanın rolü. Yayımlanmış doktora tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2013.Sayfa 1.
 15. Pribitkin EA. Herbal medicine and surgery. *Semin Integr Med* 2005;3:17-25.
 16. Vender RB. Adversere actions to herbal therapy in dermatology. *Skin Therapy Lett* 2003;8:5-8.
 17. Özdemir B, Sahin I, Kapucu H, Celbis O, Karakoç Y, Erdoğan S, Onal Y. How safe is the use of herbal weight-loss products sold over the Internet? *Hum Exp Toxicol*, 2012;32(1): 101-106.
 18. Ohnishi N, Yokoyama T. Interactions between medicines and functional foods or dietary supplements. *Keio J Med* 2004; 53: 137-50.
 19. Uzun MB, Aykaç G, Özçelikay G. Bitkisel ürünlerin yanlış kullanımı ve zararları. *Lokman Hekim Journal* 2014;4(3):1-5.